

Я.І. Федонюк, В.С. Грушко, Л.Я. Федонюк, А.М. Пришляк, М.В. Ющак

Основи медичних знань та долікарської допомоги

Підручник

для студентів вищих навчальних закладів
III-IV рівнів акредитації

Львів
«Новий Світ-2000»
2020

УДК 611(075.8)

Затверджено, як підручник для студентів вищих навчальних закладів
III-IV рівнів акредитації згідно
Витягу з протоколу № 6 засідання Вченої ради
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
імені І.Я. Горбачевського МОЗ України» від 29.05.2018 р.

Рецензенти:

С.В. Лукашук-Федик – голова президії Тернопільської обласної науково-методичної ради БЖД, ЦЗ та основ медичних знань, доцент, кандидат медичних наук.

Л.В. Фоміна – професор кафедри анатомії людини Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова, доктор медичних наук, професор.

В.Б. Гоцинський – професор кафедри хірургії навчально - наукового інституту післядипломної освіти ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України», доктор медичних наук, професор.

Основи медичних знань та долікарської допомоги: підручник для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації / Я.І. Федонюк, В.С. Грушко, Л.Я. Федонюк, А.М. Пришляк, М.В. Ющак; за ред. В.С. Грушка. – Львів: «Новий Світ-2000», 2020. – 590 с.

У підручнику викладені основні дані про будову організму у функціональному та прикладному аспектах (Частина 1 «Анатомо-фізіологічна будова організму людини»), детально описані основні прикладні положення щодо комплексу невідкладних заходів, які формуватимуть базові знання про першу домедичну допомогу та її обсяги, вміння проводити організаційні заходи по врятуванню життя людини, забезпечувати життєдіяльність організму при різних патологічних станах, вміло діяти та рятувати життя людини при різних обставинах (Частина 2 «Основи першої домедичної та медичної допомоги»), докладно розглянуті клінічні прояви багатьох соматичних захворювань, особливості їх протікання, лікування та профілактики (Частина 3 «Захворювання»). У декількох розділах даного підручника висвітлюються питання дії засобів масового знищення, хоча ця тема входить у програму курсів цивільної оборони, Червоного Хреста та Червоного Півмісяця.

Підручник написаний на основі діючих програм, затверджених Міністерством освіти та науки України, та призначений для студентів і викладачів вищих навчальних закладів I-III рівнів акредитації при їх підготовці до лекційних, семінарських і практичних занять. Даний підручник може бути використаний лікарями, середніми медичними працівниками, старшокласниками середніх загальноосвітніх шкіл, а також військовослужбовцями, працівниками міліції, слухачами курсів водіїв і цивільної оборони та іншими особами, що вивчають методи надання само- і взаємодопомоги.

ISBN 978-617-7519-35-4

© Федонюк Я.І., Грушко В.С., Федонюк Л.Я., Пришляк А.М., Ющак М.В., 2020
© «Новий Світ-2000», ФОП Піча С.В., 2020

ПЕРЕДМОВА

Сучасна цивілізація принесла із собою, поряд з цілим рядом економічних, технічних і інших досягнень для блага людини і суспільства, також і несприятливі явища, що шкідливо діють на життя людей. Стихійні лиха, аварії, катастрофи викликають різні види травм, зокрема струси, переломи, стискання окремих частин тіла, поранення живота, грудної клітки, голови, опіки тощо. Ураження людей може бути викликане уламками зруйнованих ударною хвилею споруд, осколками скла, грудками землі, а також пожежами, що виникають.

Тому, оперативність надання допомоги часто залежить від людей, що знаходяться поряд з постраждалим (члени сім'ї, колеги, перехожі), особливо якщо вони володіють навичками надання першої допомоги. Перша допомога - це комплекс необхідних заходів, спрямованих на збереження життя та здоров'я постраждалого до моменту надання кваліфікованої медичної допомоги. Від вміння вірно і своєчасно її надати нерідко залежать життя, здоров'я і успіх всього подальшого лікування хворої людини.

Надання першої допомоги – прямий громадянський і людський обов'язок кожного, не лише медичного працівника незалежно від його спеціальності. Ухилення від виконання професійних обов'язків тягне за собою дисциплінарну або кримінальну відповідальність. Щоб допомога була ефективною багато залежить від дій та умінь кожного громадянина надати само- і взаємодопомогу при ураженнях внаслідок надзвичайних ситуацій, нещасних випадків. Своєчасне і правильне виконання найпростіших прийомів медичної допомоги при травматичних пошкодженнях, опіках, обмороженнях, та отруєнні дозволить зберегти здоров'я кожному.

Незважаючи на те, що громадськість знайома з принципами надання першої допомоги, їхнє практичне застосування, на жаль, не досягає бажаного рівня. Про першу допомогу часто забувають, необхідність її надання недооцінюється, відсутні єдині заходи, часто застосовуються застарілі методи, що завдають більше шкоди, ніж користі. У зв'язку з цим виникла потреба у підручнику з першої домедичної допомоги, який би призначався практично для кожного громадянина. Саме таким підручником може стати дана книга. Вона не претендує на приведення вичерпних даних, на опис усіх можливих

варіантів надання першої допомоги; її основною метою є практичність, наочність і ясність. Вона повинна навчити громадян найбільш простим та ефективним способам першої допомоги. Для того щоб надавати першу допомогу, потрібно усвідомити її значення, знати сутність ушкодження. У зв'язку з цим метою підручника є також показати ступінь впливу визначених ушкоджень на діяльність організму, збагатити знання громадян у цій порівняно маловідомій науковій дисципліні.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	4
Частина 1 Анатомо-фізіологічна будова організму людини.....	5
Розділ 1. Опорно-руховий апарат (процес руху)	8
1.1. Вчення про кістки та їх з'єднання (остеологія і артросиндесмологія).....	8
1.1.1 Загальні дані остеології та артросиндесмології.....	8
1.1.2. Класифікація кісток	9
1.1.3 Кістка як орган	9
1.2. Кістки черепа	12
1.2.1. Кістки мозкового черепа	13
1.2.2. Кістки лицевого черепа	17
1.2.3. З'єднання кісток черепа.....	20
1.3. Череп у цілому.....	20
1.3.1. Очна ямка.....	22
1.3.2. Носова порожнина	23
1.3.3. Ротова порожнина	24
1.3.4. Особливість черепа у новонароджених і дітей грудного віку	24
1.4. Кістки тулуба	25
1.4.1. Хребтовий стовп.....	25
1.4.2. Будова хребців.....	25
1.4.3. Види з'єднань між хребцями	27
1.5. Хребет у цілому.....	28
1.6. Кістки грудної клітки.....	29
1.6.1. Ребра	29
1.6.2. Груднина	30
1.6.3. З'єднання кісток грудної клітки	30
1.6.4. Грудна клітка в цілому	30
1.7. Кістки верхньої кінцівки та їх з'єднання.....	31
1.7.1. Кістки плечового пояса	31
1.7.2. З'єднання кісток плечового пояса.....	32
1.7.3. Кістки вільної верхньої кінцівки та їх з'єднання	33
1.7.4. З'єднання кісток вільної верхньої кінцівки.....	34
1.8. Кістки нижньої кінцівки та їх з'єднання	36
1.8.1. Кістки тазового пояса та їх з'єднання.....	36
1.8.2. Таз у цілому	38
1.8.3. Кістки вільної нижньої кінцівки та їх з'єднання	39
1.8.3.1. Кістки заплесна	40
1.8.3.2. Кістки плесна.....	40
1.8.3.3. Фаланги пальців	40

1.8.3.4. З'єднання кісток вільної нижньої кінцівки	41
1.8.3.5. З'єднання кісток гомілки між собою	41
1.9. Стопа як ціле.....	43
1.10. Загальні питання анатомії та фізіології м'язової системи (міологія).....	43
1.10.1. Загальна міологія.....	43
1.10.2. Фізіологічні особливості гладких та посмугованих м'язів...	44
1.10.3. Робота м'язів. М'язова втома.....	45
1.10.4. Значення фізичного тренування	47
1.11. М'язи та фасції частин тіла	48
1.11.1. М'язи та фасції голови.....	48
1.11.2. М'язи та фасції шиї.....	49
1.11.3. Топографо-анатомічні утвори шиї	51
1.12. М'язи та фасції тулуба.....	52
1.12.1. М'язи та фасції спини.....	52
1.12.2. М'язи та фасції грудей.....	54
1.12.3. М'язи та фасції живота	55
1.12.4. Топографія передньої стінки живота	56
1.13. М'язи та фасції верхньої кінцівки	57
1.13.1. М'язи плечового пояса	57
1.13.2. М'язи вільної верхньої кінцівки	58
1.13.3. Фасції верхньої кінцівки	60
1.13.4. Топографія верхньої кінцівки.....	61
1.14. М'язи та фасції нижньої кінцівки.....	62
1.14.1. М'язи тазового пояса	62
1.14.2. М'язи вільної нижньої кінцівки.....	63
1.14.3. Фасції нижньої кінцівки	65
1.14.4. Топографія нижньої кінцівки.....	66
1.15. Особливості будови опорно-рухового апарату людини, що пов'язані з вертикальним положенням тіла	67
1.16. Патологія та травматичні ушкодження опорно-рухового апарату.	68
1.16.1. Переломи кісток	68
1.16.2. Несправжній суглоб.....	68
1.16.3. Вивихи.....	68
1.16.4. Травматичні ушкодження м'язів	69
1.17. Захворювання опорно-рухового апарату	69
1.17.1. Вроджені деформації	69
1.17.2. Вади постави.....	70
1.17.3. Остеопороз. Остеопенічні стани	71
1.17.4. Остеохондроз.....	73

Розділ 2. Вчення про внутрішні органи – спланхнологія .....

2.1. Анатомія органів дихання. Процес дихання та його патологія.....	74
2.1.2. Ніс	75
2.1.2.1. Зовнішній ніс	75

2.1.2.2. Порожнина носа	75
2.1.3. Гортань	76
2.1.4. Трахея.....	77
2.1.5. Головні бронхи	77
2.1.6. Легені.....	78
2.1.6.1. Бронхіальне дерево	78
2.1.6.2. Альвеолярне дерево	79
2.1.7. Плевра.....	79
2.1.8. Межі плевральних мішків та легень	80
2.1.9 Середостіння.....	81
2.2. Фізіологія дихання. Процес дихання	81
2.2.1. Вентиляція легень	82
2.2.1.1. Механізм вдиху та видиху	82
2.2.1.2. Механізм першого вдиху новонародженої дитини....	82
2.2.1.3. Тиск у плевральній порожнині	82
2.2.1.4. Регуляція дихання	83
2.3. Легеневі об'єми та життєві ємності легень	84
2.4. Дихання за різних умов навантаженні	85
2.4.1. Дихання при фізичному навантаженні	85
2.4.2. Дихання при зниженому атмосферному тиску	85
2.4.3. Дихання при підвищеному атмосферному тиску	86
2.4.4. Штучне дихання.....	86
2.5. Захворювання органів дихальної системи розлади зовнішнього дихання.....	86
2.5.1. Порушення альвеолярної вентиляції та недостатності дихання.....	86
2.5. 2. Риніт	89
2.5. 3. Гайморит	90
2.5. 4. Ларингіт.....	91
2.5. 5. Трахеїт	92
2.5. 6. Бронхіт.....	92
2.5.6.1. Гострий бронхіт	92
2.5.6.2. Хронічний бронхіт	93
2.5.7. Бронхоектатична хвороба	94
2.5.8. Пневмонія	95
2.5.8.1. Гостра пневмонія	95
2.5.8.2. Хронічні пневмонії	96
2.5.9. Емфізема легень	96
2.5.10. Рак легень.....	97
2.5.11. Плеврит	98
2.5.12. Пневмоторакс	98
2.5.13. Дихальна недостатність.....	99
2.5.14. Гіпоксія.....	101
2.5.15. Вплив куріння на функції дихальної системи.....	102
2.6. Процес живлення та його патологія.....	102

2.7. Анатомія та фізіологія органів травлення	104
2.7.1. Ротова порожнина	104
2.7.1.1. Присінок та власне порожнина рота.....	104
2.7.1.2. Язик	105
2.7.1.3. Зуби	106
2.7.1.4. Слинні залози	107
2.7.1.5. Їжа у ротовій порожнині	108
2.7.2. Глотка	109
2.7.3. Стравохід.....	110
2.7.4. Черевна порожнина та порожнина очеревини	111
2.7.5. Шлунок.....	113
2.7.5.1. Будова шлунка.....	113
2.7.5.2. Травлення в шлунку	114
2.7.5.3. Склад і властивості шлункового соку. Методи вивчення.....	114
2.7.5.4. Регуляція виділення шлункового соку	116
2.7.5.5. Моторна функція шлунка.....	117
2.7.6. Печінка	118
2.7.7. Жовчний міхур	121
2.7.8. Підшлункова залоза	123
2.7.9. Тонка кишка.....	123
2.7.9.1. Відділи тонкої кишки	123
2.7.9.2. Травлення у дванадцятипалій кишці	124
2.7.9.2.1. Склад, властивості, регуляція виділення підшлункового соку.....	125
2.7.9.2.2. Жовч. Процеси жовчоутворення та жовчовиділення.....	126
2.7.9.3. Травлення у тонкій кишці	127
2.7.9.3.1. Кишкова секреція	127
2.7.9.3.2. Всмоктування.....	128
2.7.9.4. Моторика тонкої кишки	129
2.7.10. Товста кишка	130
2.7.10.1. Відділи товстої кишки.....	130
2.7.10.2. Травлення в товстій кишці	132
2.7.10.3. Акт дефекації	133
2.7.10.4. Поняття про шлункове та дуоденальне зондування, гастрос-копію, ректороманоскопію і копро граму	133
2.8. Основні клінічні прояви захворювань органів травлення	134
2.9. Процес травлення	135
2.10. Хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки	136
2.11. Хвороби печінки.....	136
2.12. Захворювання жовчного міхура та підшлункової залози	137
2.13. Захворювання кишок та відхідника (анального отвору).....	137
2.14. Дисбактеріоз	138

2.15. Перитоніт	139
Розділ 3. Анатомія та фізіологія сечових органів	141
3.1. Макро- та мікроскопічна будова нирки	141
3.2. Механізм сечоутворення	143
3.2.1. Фільтрація	143
3.2.2 Реабсорбція	144
3.2.3 Секреція.....	144
3.3 Регуляція діяльності нирок	144
3.3.1. Нервова регуляція	144
3.3.2. Гуморальна регуляція	144
3.4. Сечовід	145
3.5. Сечовий міхур.....	145
3.6. Сеча. Кількісний і якісний склад нормальної сечі. Патологія нирок та сечового міхура.....	147
3.7. Склад патологічної сечі	149
3.7.1. Кількісні характеристики сечі	149
3.7.2. Якісні характеристики сечі	149
3.7.3. Захворювання нирок	151
3.8. Функціональні розлади сечовипускання. Енурез	152
Розділ 4. Анатомія статевих органів.....	153
4.1. Чоловічі статеві органи.....	153
4.1.1. Яєчко.....	153
4.1.2. Сім'явиносна протока.....	14
4.1.3. Сім'яні піхурці.....	154
4.1.4. Передміхурова залоза	154
4.1.5. Бульбоуретральні залози	154
4.1.6. Сім'яний канатик	154
4.1.7. Калитка.....	155
4.1.8. Статевий член. Чоловічий сечівник	155
4.2. Жіночі статеві органи	156
4.2.1. Яєчник	156
4.2.2. Маткова труба.....	157
4.2.3. Матка	157
4.2.4. Піхва	159
4.2.5. Жіноча соромітна ділянка	159
4.2.6. Клітор	160
4.2.7. Жіночий сечівник.....	160
4.2.8. Промежина.....	160
4.3. Статеві клітини	161
4.3.1. Сперматозоїди. Сперма	161
4.3.2. Яйцеклітина	162
4.4. Статевий цикл жінки.....	162
4.5. Стадії розмноження.....	163

4.6. Статеве дозрівання.....	163
4.7. Статеві мотивації та їх реалізація.....	163
4.7.1. Статеві реакції у чоловіків.....	164
4.7.2. Статеві реакції у жінок.....	164
4.7.3. Фізіологія статевого акту.....	164
4.8. Запліднення.....	165
4.9. Вагітність.....	166
4.10. Пологи.....	166
4.11. Лактація.....	166
4.12. Патологія репродуктивної системи. Позаматкова вагітність..	167
4.13. Безплідність.....	169
4.13.1. Жіноча безплідність.....	169
4.13.2. Чоловіча безплідність.....	170
4.13.2.1 Простатит.....	170
4.13.2.2 Крипторхізм.....	171
Розділ 5. Серцево-судинна система.....	172
5.1. Анатомія та фізіологія серцево-судинної системи.....	172
5.2. Кров і судинний апарат.....	173
5.3. Серце: будова, топографія.....	174
5.3.1. Будова стінки серця. Камери серця.....	174
5.3.2. Проекція серця на передню стінку грудної порожнини.....	177
5.3.3. Судини серця.....	177
5.3.4. Велике і мале кола кровообігу.....	178
5.3.5. Робота серця.....	179
5.3.5.1. Фази серцевої діяльності.....	179
5.3.5.2. Тони серця.....	180
5.3.5.3. Верхівковий поштовх.....	180
5.3.5.4. Частота серцевих скорочень.....	180
5.3.5.5. Систолічний та хвилинний об'єм серця.....	181
5.3.6. Основні властивості серцевого м'яза.....	182
5.3.6.1. Автоматизм.....	182
5.3.6.2. Провідність. Провідна система серця.....	182
5.3.7. Електричні явища в серці.....	183
5.3.8. Регуляція серцевої діяльності.....	184
5.4. Судини малого кола кровообігу.....	185
5.5. Судини великого кола кровообігу.....	185
5.5.1. Аорта.....	185
5.5.1.1. Гілки дуги аорти.....	185
5.5.1.2. Гілки нижхідної частини аорти.....	187
5.5.2. Вени великого кола кровообігу.....	191
5.5.2.1. Система верхньої порожнистої вени.....	192
5.5.2.2. Система нижньої порожнистої вени.....	193
5.5.2.3. Система ворітної вени.....	194
5.5.2.4. Каво-кавальні та порто-кавальні анастомози.....	194

5.6. Методи зупинки кровотеч	195
5.7. Особливості кровообігу плода	196
5.8. Фізіологія кровоносних судин	197
5.8.1. Основні принципи гемодинаміки	197
5.8.2. Артеріальний тиск крові. Методи вимірювання.....	198
5.8.3. Артеріальний пульс	199
5.8.4. Кровообіг	200
5.8.4.1. Кровообіг у капілярах.....	200
5.8.4.2. Рух крові по венах.....	201
5.8.5. Регуляція кровообігу	202
5.8.5.1. Іннервація судин	202
5.8.5.2. Судиноруховий центр.....	203
5.8.5.3. Рефлекторна регуляція судинного тонусу	203
5.8.5.4. Вплив праці на серцево-судинну систему.....	204
5.8.5.5. Гуморальні впливи на судини	205
Розділ 6. Функціональна анатомія лімфатичної та імунної систем	206
6.1. Лімфатичні судини.....	206
6.2. Лімфоїдні органи.....	207
6.3. Лімфатичні судини та вузли окремих ділянок тіла	209
6.3.1. Лімфатичні судини та вузли нижньої кінцівки.....	209
6.3.2. Лімфатичні судини та вузли таза	209
6.3.3. Лімфатичні судини та вузли черевної порожнини	210
6.3.4. Лімфатичні судини та вузли грудної порожнини.....	210
6.3.5. Лімфатичні судини та вузли верхньої кінцівки	210
6.3.6. Лімфатичні судини та вузли голови та шиї.....	211
Розділ 7. Захворювання серцево-судинної системи	212
7.1. Поняття про артеріальну гіпо- та гіпертензію	212
7.1.2. Гіпертонічна хвороба.....	212
7.1.3. Атеросклероз	215
7.1.4. Ішемічна хвороба серця.....	216
7.1.4.1. Гостра ішемічна хвороба серця (інфаркт міокарда)...	217
7.1.4.2. Хронічна ішемічна хвороба серця.....	218
7.2. Вади серця.....	219
7.3. Серцева недостатність	220
7.3.1. Гостра недостатність кровообігу.....	221
7.3.2. Хронічна недостатність кровообігу	221
7.4. Тампонада серця.....	223
7.5. Варикозне розширення вен нижніх кінцівок.....	223
Розділ 8. Функціональна анатомія нервової системи	225
8.1. Спинний мозок	225
8.1.1. Будова спинного мозку.....	225
8.1.2. Функції спинного мозку	228

8.2. Головний мозок	229
8.2.1. Довгастий мозок	230
8.2.2. Задній мозок.....	231
8.2.2.1. Міст	231
8.2.2.2. Мозочок.....	231
8.2.2.3. Перешийок ромбоподібного мозку	233
8.2.2.4. Четвертий шлуночок	233
8.2.2.5. Середній мозок.....	233
8.2.2.6. Проміжний мозок.....	235
8.2.2.6.1. Будова проміжного мозку.....	235
8.2.2.6.2. Фізіологія проміжного мозку	236
8.2.2.7. Ретикулярна формація.....	237
8.2.2.8. Кінцевий мозок	238
8.2.3. Кора півкуль великого мозку	241
8.2.4. Кіркові кінці аналізаторів (ядер) півкуль великого мозку людини	242
8.2.5. Нюховий мозок.....	244
8.2.6. Базальні ядра.....	244
8.2.7. Бічні шлуночки.....	245
8.2.8. Біла речовина півкуль	245
8.2.9. Спинномозкова рідина: загальні дані, практичне значення ...	246
8.2.10. Провідні шляхи головного та спинного мозку	247
8.2.10.1. Чутливі (висхідні) шляхи	247
8.2.10.2. Рухові (нисхідні) шляхи	248
8.2.11. Оболонки головного мозку	249

Розділ 9. Анатомо-фізіологічні аспекти вищої нервової (психічної) діяльності..... 250

9.1. Типи вищої нервової діяльності	250
9.2. Перша та друга сигнальні системи.....	250
9.3. Форми психічної діяльності	251
9.3.1. Мова.....	251
9.3.2. Пам'ять.....	252
9.3.3. Свідома поведінка	252
9.3.4. Свідомість та підсвідомість	253
9.3.5. Сон	253
9.4. Зв'язок психічної діяльності та соматичного стану організму	254

Розділ 10. Функціональна анатомія периферійної нервової системи..... 255

10.1. Спинномозкові нерви.....	255
10.1.1. Задні гілки.....	255
10.1.2. Передні гілки	255
10.1.3. Шийне сплетення	256
10.1.4. Плечове сплетення	256
10.1.5. Передні гілки грудних спинномозкових нервів.....	257

10.1.6. Поперекове сплетення	257
10.1.7. Крижове сплетення	258
10.1.8. Черепномозкові нерви	258
10.2. Анатомічна будова автономної частини периферійної нервової системи	263
10.2.1. Симпатична частина	263
10.2.2. Парасимпатична частина.....	264
10.3. Фізіологія автономної частини периферійної нервової системи ...	266
Розділ 11. Загальні питання анатомії та фізіології сенсорних систем	268
11.1. Шкіра (орган відчуття дотику, температури та болю)	270
11.1.1. Загальна характеристика шкіри	270
11.1.2. Похідні шкіри	270
11.1.3. Функції шкіри	271
11.2. Орган зору	273
11.2.1. Око та його додаткові структури.....	274
11.2.2. Фізіологія зорової сенсорної системи.....	276
11.2.2.1. Оптична система ока	276
11.2.2.2. Зіничні реакції	279
11.2.2.3. Гострота зору.....	280
11.2.2.4. Сприйняття кольору	281
11.2.2.5. Адаптація ока	281
11.3. Присінково-завитковий орган (орган слуху та рівноваги; вухо) ...	282
11.3.1. Будова органа слуху.....	282
11.3.2. Фізіологія слухового аналізатора	285
11.3.3. Відчуття положення та руху тіла (аналізатор рівноваги)	286
11.4. Орган нюху	287
11.5. Орган смаку	287
Розділ 12. Залози внутрішньої секреції та їх патологія	288
12.1. Загальна уява про ендокринні залози. Гормони. гормональна регуляція.....	288
12.2. Причини та механізми розладів ендокринної регуляції.....	290
12.3. Щитоподібна залоза	291
12.3.1. Будова та функції щитоподібної залози	291
12.3.2. Захворювання щитоподібної залози	292
12.3.2.1. Дифузний токсичний зоб	293
12.3.2.2. Гіпотиреоз.....	293
12.3.2.3. Ендемічний зоб	294
12.3.2.4. Спорадичний зоб.....	295
12.4. Прищитоподібні залози	296
12.5. Ендокринна частина підшлункової залози	297
12.5.1. Гормони підшлункової залози	297
12.5.2. Цукровий діабет	298
12.6. Надниркові залози	299

12.6.1. Будова та функції надниркових залоз	299
12.6.2. Хронічна недостатність кори надниркових залоз (хвороба Аддісона).....	301
12.7. Вилочкова залоза.....	302
12.8. Параганглії	305
12.9. Гіпофіз	305
12.9.1. Будова та функції гіпофіза	305
12.9.2. Патологія аденогіпофіза	307
12.9.2.2.1. Акромегалія.....	307
12.9.2.2.2. Гігантизм	307
12.9.2.3. Гіпофізарний нанізм (гіпофізарна карликовість)	308
12.9.2.4. Хвороба Іценко-Кушинга	308
12.9.3. Патологія нейрогіпофіза.....	309
12.9.3.1. Нецукровий діабет	309
12.10. Епіфіз.....	309

Частина 2. Основи першої домедичної та медичної допомоги..... 311

Розділ. 1. Загальні принципи надання першої домедичної та медичної допомоги..... 311

1.1. Принципи надання першої допомоги.....	311
1.2. Послідовність при наданні першої допомоги	313
1.3. Виявлення ознак життя і ознак смерті	316
1.4. Імобілізація.....	319
1.5. Імобілізація частин тіла.....	320
1.6. Транспортування потерпілих	322
1.7. Положення потерпілого (хворого) при транспортуванні.....	326
1.8. Принципи черговості транспортування при масових травмах.....	328

Розділ. 2. Основні поняття про антисептику і асептику..... 329

2.1. Антисептика.....	329
2.2. Хімічні антисептичні речовини	330
2.3. Біологічні антисептичні речовини.....	332
2.4. Асептика.....	333

Розділ. 3. Перев'язний матеріал та його стерилізація..... 334

3.1. Хірургічний інструментарій та його стерилізація	336
3.2. Шприци, їх стерилізація та застосування	337
3.3. Обробка рук та знезараження рукавичок.....	338

Розділ 4. Десмургія – техніка накладання пов'язок 341

4.1. Пов'язки	341
4.2. Техніка накладення м'яких пов'язок на окремі ділянки тіла	346
4.2.1. Бинтові пов'язки голови і шиї	346
4.2.2. Техніка накладання м'яких пов'язок на голову та шию	347

4.2.3. Бинтові пов'язки верхньої та нижньої кінцівок.....	349
4.3. Техніка накладання м'яких пов'язок на верхню та нижню кінцівки	351
4.3.1. Бинтові пов'язки грудної клітки та живота.....	352
4.4. Техніка накладання м'яких пов'язок на нижню половину живота та на верхню третину стегна	353
4.5. Жорсткі пов'язки.....	354
Розділ. 5. Реанімація.....	356
5.1. Завдання та організація реанімаційної допомоги	356
5.2. Термінальні стани	357
5.3. Порушення в організмі при термінальних станах	357
5.4. Поняття про клінічну та біологічну смерть.....	358
5.5. Оживлення	359
5.5.1. Штучне дихання.....	360
5.5.2. Техніка штучної вентиляції легень	361
5.5.3. Масаж серця.....	364
5.5.4. Сутність штучного масажу серця.....	366
5.5.5. Переливання крові	367
5.5.6. Кровотечі.....	370
5.5.6.1. Зупинка капілярної кровотечі.....	372
5.5.6.2. Зупинка венозної кровотечі	372
5.5.6.3. Зупинка артеріальної кровотечі	372
5.5.6.4. Техніка накладання джгута.....	373
5.5.6.5. Інші зовнішні кровотечі	376
5.5.6.6. Внутрішні кровотечі	378
5.5.6.7. Гостре неокрів'я при втраті крові	378
5.5.6.8. Зміни в організмі людини при значній крововтраті...	379
Розділ. 6. Перша допомога при пораненнях.....	381
6.1. Рани.....	381
6.2. Ускладнення ран.....	385
6.3. Обробка рани	386
6.4. Перша допомога при пораненнях голови, грудної клітки та живота	387
Розділ. 7. Перша допомога при ушкодженнях м'яких тканин, суглобів та кісток	390
7.1. Перша допомога при ударах, розтягуваннях, розривах, здавленні та вивихах.....	390
7.1.1. Розтягнення зв'язок	391
7.1.2. Вивих	391
7.1.3. Переломи.....	393
7.1.4. Пошкодження черепа і мозку	397
7.1.5. Перелом хребта	399
7.1.6. Перелом кісток таза	400
7.1.7. Перелом ребер	400

7.1.8. Перелом ключиці	401
7.2. Масові травми.....	401
7.3. Поводження з пораненим	402
7.4. Транспортування потерпілих	404
7.4.1. Положення потерпілого при транспортуванні.....	405
Частина 3. Захворювання	407
Розділ 1. Серцево-судинні захворювання	407
1.1. Атеросклероз	407
1.2. Гіпертонічна хвороба.....	410
1.3. Артеріальна гіпотензія (гіпотонія)	413
1.4. Ішемічна хвороба	413
1.5. Інфаркт міокарду	415
1.6. Кардіосклероз	417
1.7. Дистрофія міокарду.....	417
1.8. Ревматизм.....	418
1.9. Алергія.....	418
1.10. Вади серця (набуті)	421
1.11. Невроз серця	422
1.12. Хронічна недостатність кровообігу	423
1.13. Гостра недостатність кровообігу	424
1.14. Аритмії	426
Розділ 2. Хвороби органів дихання	428
2.1. Гострий бронхіт.....	428
2.2. Хронічний бронхіт	429
2.3. Емфізема легенів	430
2.4. Пневмонія (гостра).....	431
2.5. Пневмонія (хронічна).....	432
2.6. Бронхоектатична хвороба.....	433
2.7. Бронхіальна астма	434
2.8. Туберкульоз легенів.....	436
2.9. Пневмоторакс	438
2.10. Тромбоемболія легеневої артерії.....	439
2.11. Плеврит.....	439
Розділ 3. Хвороби органів травлення	441
3.1. Хвороби шлунку та кишківника	441
3.1.1. Гострий гастрит	441
3.1.2. Хронічний гастрит	441
3.1.3. Виразкова хвороба шлунку та дванадцятипалої кишки	443
3.1.4. Гастроптоз.....	445
3.1.5. Грижа стравохідного отвору діафрагми	445
3.1.6. Гострий ентерит, коліт	446

3.1.7. Хронічний коліт	447
3.1.8. Неспецифічний виразковий коліт.....	448
3.1.9. Функціональні захворювання кишківника.....	448
3.1.10. Закрепи	449
3.1.11. Глистні захворювання	451
3.2. Хвороби жовчного міхура, жовчовивідних шляхів і печінки	453
3.2.1. Гострий холецистит	453
3.2.2. Хронічний холецистит без каменів	453
3.2.3. Хронічний холецистит (жовчекам'яна хвороба)	454
3.2.4. Дискінезія жовчовивідних шляхів.....	455
3.3. Гострий вірусний гепатит.....	456
3.3.1. Гострі гепатити не вірусного походження	456
3.3.2. Хронічний гепатит	457
3.3.3. Цироз печінки	458
3.4. Хвороби підшлункової залози	458
3.4.1. Гострий панкреатит	458
3.4.2. Хронічний панкреатит	459
Розділ 4. Хвороби нирок і сечовивідних шляхів	460
4.1. Гострий гломерулонефрит	460
4.2. Хронічний гломерулонефрит	461
4.3. Гострий пієлонефрит	462
4.5. Хронічний пієлонефрит	463
4.6. Нирковокам'яна хвороба	464
4.7. Туберкульоз нирок	466
4.8. Гострий цистит	466
4.9. Гострий простатит.....	467
4.10. Аденома передміхурової залози	467
Розділ 5. Хвороби органів руху	469
5.1. Ревматизм гострий	469
5.1.1. Ревматоїдний поліартрит	469
5.2. Ураження суглобів	470
5.3. Артрози.....	470
Розділ 6. Хвороби обміну речовин.....	472
6.1. Ожиріння.....	472
6.2. Подагра.....	474
Розділ 7. Хвороби залоз внутрішньої секреції	476
7.1. Тиреотоксикоз	476
7.2. Гіпотиреоз	477
7.3. Цукровий діабет	477
Розділ 8. Хвороби системи крові	481

8.1. Недокрів'я	481
8.2. Патологія білої крові.....	482
8.3. Еритремія	482
Розділ 9. Короткі відомості про професійні захворювання.....	483
Розділ 10. Хірургічні хвороби.....	487
10.1. Гострий апендицит.....	487
10.2. Гостра кишкова непрохідність.....	488
10.3. Грижі.....	490
10.4. Лімфаденіт	491
10.5. Бешиха (рожа).....	491
10.6. Фурункул.....	492
10.7. Карбункул	493
10.8. Панарицій.....	493
10.9. Абсцес, флегмона.....	493
10.10. Остеомієліт.....	494
10.11. Бурсит	494
10.12. Варикозне розширення вен ніг	495
10.13. Гострий тромбофлебіт	497
10.14. Мастит	498
10.15. Геморой	498
10.16. Облітеруючі захворювання судин нижніх кінцівок	499
10.17. Плоскостопість	500
10.18. П'яткові шпори.....	500
10.19. Викривлення великого пальця стопи	501
Розділ 11. Гінекологічні хвороби	502
11.1. Аборт	502
11.2. Аднексит.....	502
11.3. Опущення (випадання) піхви, матки.....	503
11.4. Позаматкова вагітність	503
Розділ 12. Пухлинні захворювання	505
Розділ 13. Хвороби нервової системи	511
13.1. Невроз.....	511
13.2. Невралгія	512
13.3. Ішіас	512
13.4. Невралгія міжреберних нервів.....	513
13.5. Невралгії.....	514
13.6. Міальгія	514
13.7. Ураження хребта	514
13.8. Остеохондроз.....	515
13.9. Деформуючий спондиліоз	515

13.10. Хвороба Бехтерева	516
13.11. Гострі розлади мозкового кровообігу	516
13.12. Динамічні порушення мозкового кровообігу.....	517
13.13. Травми голови	518
13.14. Мігрень	519
13.15. Паркінсонізм	519
Розділ 14. Хвороби очей.....	520
14.1. Гострий кон'юнктивіт.....	520
14.2. Блефарит.....	520
14.3. Гемералопія.....	521
14.4. Ячмінь.....	521
14.5. Глаукома.....	521
14.6. Трахома	523
14.7. Катаракта.....	523
14.8. Помутніння склистого тіла.....	524
Розділ 15. Хвороби вуха, горла, носа	525
15.1. Аденоїди.....	525
15.2. Ангіна	525
15.3. Хронічний тонзиліт	526
15.4. Гострий ларингіт	527
15.5. Гострий фарингіт.....	528
15.6. Гострий риніт.....	528
15.7. Хронічний риніт	530
15.8. Поліпи в носі.....	530
15.9. Гострий гайморит.....	530
15.10. Гайморит хронічний	531
15.11. Зовнішній отит.....	531
15.12. Середній отит.....	531
15.13. Сірчана пробка.....	532
15.14. Отосклероз	533
Розділ 16. Хвороби порожнини рота	534
16.1. Гінгівіт	534
16.2. Глосит	534
16.3. Стomatит.....	535
Розділ 17. Хвороби шкіри.....	536
17.1. Дерматомікози	536
17.2. Кандидоз.....	536
17.3. Епідермофітія	537
17.4. Стригучий лишай	538
17.5. Короста.....	539
17.6. Вошивість.....	539

17.7. Піодермія.....	540
17.8. Кропив'янка	540
17.9. Себорея.....	541
17.10. Екзема.....	542
17.11. Псоріаз.....	542
17.12. Шкірне свербіння	542
Розділ 18. Венеричні хвороби	544
18.1. Сифіліс.....	544
18.2. Гонорея.....	546
18.3. Тріхомоніаз	547
Розділ 19. Гострі інфекційні хвороби.....	548
19.1. Повітряно-краплинні інфекції	548
19.1.1. Грип	548
19.1.2. Дифтерія.....	551
19.1.3. Коклюш	552
19.1.4. Кір	553
19.1.5. Краснуха.....	554
19.1.6. Скарлатина.....	554
19.1.7. Віспа натуральна	556
19.1.8. Епідемічний паротит.....	556
19.1.9. Стафілококова інфекція.....	558
19.1.20. Герпетична інфекція	559
19.1.21. Менінгококовий менінгіт	559
19.2. Кишкові інфекції	560
19.2.1. Гостра дизентерія	560
19.2.2. Харчові отруєння	562
19.2.3. Ботулізм.....	564
19.2.4. Гострий вірусний гепатит	565
19.2.5. Сироватковий гепатит	566
19.2.6. Черевний тиф.....	567
19.2.7. Лептоспіроз.....	568
19.3. Кров'яні (трансмійні) інфекції.....	569
19.3.1. Висипний тиф	569
19.3.2. Кліщовий енцефаліт.....	570
19.4. Інші інфекції	571
19.4.1. Сказ	571
19.4.2. Пращець.....	572
19.4.3. Ящур	573
Зміст.....	574
Література	589